

**МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ**

Кафедра теорії та історії держави і права, конституційного права

ПОГОДЖЕНО:

Завідувач кафедри,

доктор юридичних наук, професор

_____ Лариса ШУМНА

«_____» _____ 2021 р.

СИЛАБУС

**навчального курсу «Історія держави та права України»
за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність»
форма навчання: денна**

РОЗРОБНИКИ:

професор кафедри,

доктор історичних наук, професор.

_____ Володимир ПЕКАРЧУК

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні кафедри теорії та історії

держави і права, конституційного права

Протокол № 10 від «25» серпня 2021 р.

Кредити та кількість
годин:

3 кредити ECTS; години: 16 лекційних, 28
семінарських та 46 самостійна робота.

Чернігів 2021

Анотація курсу

Держава і право – два взаємопов'язаних суспільних явища, які виникли одночасно й пройшли разом довгий шлях в своєму розвитку. Держава як організація публічної влади, і право як система загальнообов'язкових норм, що виражають зведену в закон державну волю. Чи усвідомлюєте ви необхідність знання історії становлення державних і правових інститутів України, що дозволяє зрозуміти сутність державно-правових явищ, що відбуваються в наш час, в умовах формування правової держави і громадянського суспільства. Чи готові ви вдосконалювати власну національну свідомість, правову культуру, поглиблювати розуміння значення державно-правових інститутів у житті суспільства. В той же час стрижнем професійної соціалізації майбутніх юристів повинно стати пізнання закономірностей вітчизняного державотворення та правотворення.

Курс «Історія держави та права України» закладає базу розуміння майбутнім фахівцем найбільш істотних історико-правових проблем і фактів, ознайомлення з юридичною термінологією і понятійним апаратом історико-правової науки, дає змогу простежити генезис вітчизняної державності, формування національної правової традиції, виявити особливості процесів розвитку вітчизняної держави і права, їх відмінність від аналогічних процесів в країнах Західної Європи, охарактеризувати стан сучасної Української держави та права з урахуванням історичного досвіду і традицій.

«Історія держави та права України» обумовлена тим, що вивчення цієї дисципліни дозволяє забезпечити отримання курсантами, студентами, слухачами знань щодо становлення та розвитку державно-правових форм на території України. Дисципліна має свою специфіку, яка перебуває у з'єднанні історичного та юридичного аспектів вивчення: як історична наука вона тісно пов'язана з історією розвитку господарства, культури, науки та інших областей людської діяльності, а також з історією сусідніх держав та народів, як юридична дисципліна має свій об'єкт вивчення – еволюцію норм і форм державності та права у різні історичні періоди. У цьому аспекті курс пов'язаний з теорією держави та права, історією вчень про державу і право, історією держави та права зарубіжних країн, галузевими юридичними дисциплінами.

Опанування знаннями з курсу реалізується за допомогою основних організаційних форм навчання: лекцій, семінарів, консультацій, самостійної роботи тощо. Остання займає провідне місце в системі навчального процесу та передбачає написання есе за заданою проблематикою; аналітичний розгляд наукових та методичних праць; аналіз конкретних виробничих ситуацій та підготовку аналітичних доповідей; виконання різнопланових завдань.

Мета курсу

Метою навчальної дисципліни «Історія держави та права України» є формування в курсантів, студентів, слухачів: чітких теоретико-концептуальних уявлень щодо державно-правових подій в Україні з початку формування державності й до періоду сучасного розвитку державно-правових інститутів

України; поваги до закону і дбайливого ставлення до соціальних цінностей правової держави. Майбутній фахівець має усвідомити загальні тенденції та особливості державно-правового розвитку українських земель на окремих історичних етапах.

Організація навчання

Тематичний план

№	Назва теми	Всього годин	Лекції	Семинари	Самостійна робота
Розділ 1. Виникнення державності на території України та еволюція державно-правових інститутів за часи середньовіччя та раннього модерну					
1	Вступ до предмету. Право в додержавний період	6	2	2	2
2	Утворення перших держав у Північному Причорномор'ї	6		2	4
3	Державний устрій і право Київської Русі	8	2	4	2
4	Державно-правовий устрій в період феодалної роздробленості	4		2	2
5	Соціально-політичний устрій і право українських земель під владою Польщі та Литви	6	2	2	2
Всього за розділ 1		30	6	12	12
Розділ 2. Створення української козацької держави, основні етапи інкорпораційної політики російського царизму та період бездержавності та національно-визвольні змагання початку ХХ ст.					
6	Козацтво і проблема національної державності	8	2	4	2
7	Правове становище України в другій половині XVII-XVIII ст.	7		2	5
8	Соціально-політичний устрій і право України в XIX ст.	6	2	4	2
9	Українська державність і право на початку ХХ ст.	7	2	2	3
Всього за розділ 2		30	6	12	12
Розділ 3. Радянська Україна та державно-правові реалії періоду незалежності					
10	Радянська державність в Україні	15	2	2	11

11	Формування Української незалежної держави	15	2	2	11
Всього за розділ 3		30	4	4	22
Всього годин за курсом		90	16	28	46

Завдання до семінарських занять

Семінарські заняття системно охоплюють увесь курс, допомагають здобувачам усвідомити його значення, обсяг і структуру, зміст окремих розділів і тем, надають змістовну, організаційну та методичну допомогу у самостійному їх вивченні, визначають найбільш складні теми та питання і допомагають їх засвоїти. Підготовка до семінарського заняття передбачає опрацювання матеріалів з теми, що виноситься на заняття, а також оволодіння комплексом контрольних питань.

Плани семінарських занять

Тема 1. Вступ до предмету. Право в додержавний період

1. Предмет, метод, джерела курсу «Історія держави та права України».
2. Періодизація історії держави та права України.
3. Основні соціально-економічні передумови виникнення державності:
 - виникнення общин і перших соціальних норм. Становлення звичаєвого права;
 - неолітична революція як передумова формування державності.

Література: основна № № 2-4, 8-10, 13-14; допоміжна № 21, 39, 51, 75, 86.

Тема 2. Утворення перших держав у Північному Причорномор'ї

1. Різні етноси та різні види державності між Дунаєм та Доном. Характеристика Скіфії античними істориками. Скіфія часів військової демократії.
2. Скіфське царство. Державний устрій. Форма правління. Соціальна структура. Право.
3. Сармати та зруйнування скіфської держави.
4. Причини грецької колонізації Північного Причорномор'я. Типи колоній.
5. Державний устрій та форма правління в античних полісах Північного Причорномор'я.

Література: основна № № 3-5, 6-7, 14, 16, 17; допоміжна № 3, 9, 16, 31, 67, 71, 72, 75.

Тема 3. Державний устрій і право Київської Русі

3.1. Державний устрій Київської Русі

1. Велике переселення народів. Формування державності у східних слов'ян. Утворення Київської Русі.

2. Державний устрій. Особливості системи сюзеренітету-васалітету. Державний апарат. Форма правління.
3. Податки та система мір як елементи державності Київської Русі.
4. Соціальний устрій Київської Русі. Правове становище різних категорій населення.

Література: основна № 4, 9-11, 13, 14, 17; допоміжна № 42, 53, 78, 81, 90, 100.

3.2. Право Київської Русі

1. Джерела права та досвід кодифікації. «Руська правда».
2. Особливості інститутів цивільного права Київської Русі.
3. Злочини та покарання.
4. Суд та процес у Київській Русі.

Література: основна № 2-4, 8, 10, 12-14; допоміжна № 25, 41, 54, 73, 80, 99.

Тема 4. Державно-правовий устрій у період феодальної роздробленості

1. Зміни в соціально-політичному устрої Русі в XII ст. Формування державної самостійності князівств. Поліцентрична система управління.
2. Особливості державного та соціального устрою Галицько-Волинського князівства.
3. Основні риси права князівства в період роздробленості.

Література: основна № 3-5, 6-7, 14, 17; допоміжна № 10, 11, 40, 43, 50.

Тема 5. Соціально-політичний устрій і право українських земель під владою Польщі та Литви

1. Загальна характеристика періоду. Об'єднання південно-західних земель під владою Литовського князівства.
2. Об'єднання Литви та Польщі. Вплив Кревської, Городельської та Люблінської уній на державно-правовий статус українських земель.
3. Державний лад. Форма правління:
 - вищі та центральні органи влади й управління;
 - міське управління. Магдебурзьке право в українських містах;
 - військова організація.
4. Злочини, покарання, суд та процес на українських землях литовсько-польського періоду.

Література: основна № 2-4, 8-11, 13-14, 16, 17; допоміжна № 4, 7, 23, 37, 38, 47, 50, 77.

Тема 6. Козацтво і проблема національної державності

6.1. Причини формування та склад запорозького війська. Адміністративний устрій запорозьких козаків

1. Причини формування запорозького козацтва. Основні етапи розвитку.
2. Військовий та територіальний устрій запорозьких козаків.

3. Принципи формування війська. Національний, соціальний та чисельний склад.

4. Система управління у козаків. Елементи державності. Автономія у складі Литовської держави та Речі Посполитої.

Література: основна № 3, 4, 7, 13-15, 19; допоміжна № 9, 30, 44, 91, 97,

6.2 Право запорозьких козаків. Формування української національної держави.

1. Джерела та основні риси права в козаків. Злочини та покарання на Запорізькій Січі. Судові органи та їх функції.

2. Порівняльна характеристика права Київської Русі, польсько-литовського права та права запорізьких козаків.

3. Національно-визвольна війна – спроба створення національної держави.

4. Правовий статус та форма державно-правових зв'язків України з Росією за договором 1654 р.

Література: основна № 3, 4, 7, 13-15; допоміжна № 9, 29, 30, 44, 82, 91.

Тема 7. Державно-правове становище України в другій половині XVII–XVIII столітті

1. Загальна характеристика періоду. Зміни державного устрою України після возз'єднання з Росією. Полково-сотенна система.

2. Еволюція автономії. Поширення загальноросійської системи управління. Державні органи Росії для управління Україною:

- Малоросійський приказ;
- правління гетьманського уряду;
- Перша та Друга малоросійські колегії.

3. Джерела права. Характеристика основних галузей права. Цивільно-правові норми.

4. Злочини та покарання.

5. Судова система та судовий процес

Література: основна № 2-5, 7, 10, 13, 14; допоміжна № 32, 34, 83, 88, 89, 101.

Тема 8. Державно-політичний устрій і право України в XIX столітті

8.1 Соціально-політичний устрій українських земель у XIX ст.

1. Адміністративно-територіальний поділ українських земель у XIX ст.

2. Державний апарат:

- вищі та центральні органи влади. Виникнення міністерств.
- місцеві органи влади. Губернаторська влада.

3. Становий поділ суспільства. Поява нових категорій населення. Зміни в соціальній структурі після скасування кріпосного права.

4. Реформування державного устрою імперії та вплив цього процесу на українські землі: земська, міська, військова реформи.

Література: основна № 3-5, 7, 8, 10-12; допоміжна № 14, 15, 58, 59, 61, 74, 98.

8.2 Формування апарату поліції та право України в ХІХ столітті

1. Створення і розвиток апарату загальної поліції. Поліцейська реформа 1862 року. Виникнення нових поліцейських підрозділів наприкінці ХІХ ст.
2. Формування апарату політичної поліції – жандармерії. Жандармська реформа 1867 р. Політичний розшук.
3. Джерела та досвід кодифікації. Зібрання малоросійських прав. Основні галузі права. Злочини та покарання.
4. Зміни в цивільному та кримінальному судочинстві. Судова реформа 1864 року.

Література: основна № 3-5, 7, 8, 10-12; допоміжна № 18, 58, 65, 68, 74, 98.

Тема 9. Українська державність і право на початку ХХ століття

1. Особливості розвитку українських земель у складі Російської імперії. Україна в умовах тривладдя та багатьох суверенітетів після занепаду Російської імперії.
2. Центральна Рада та її Універсали. Проголошення, державне будівництво і захист Української народної республіки.
3. Створення Директорії. Відродження законів УНР.
4. Особливості розвитку українських земель у складі Австро-Угорської імперії. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Організація та структура державного апарату.
5. Об'єднання УНР та ЗУНР (22 січня 1919 року) в єдину Соборну державу
6. Німецько-австрійська окупація. Українська держава гетьмана П. Скоропадського.

Література: основна № 2-4, 8-10, 13, 14; допоміжна № 12, 13, 17, 27, 28, 33, 57, 63, 79, 85, 92, 96.

Тема 10. Радянська державність в Україні

1. Утворення СРСР. Перебудова державного апарату.
2. Формування репресивного апарату нової держави. Тоталітарні деформації радянського ладу в Україні:
3. Перша кодифікація законодавства УРСР (1922–1927). Еволюція галузей права:
 - 20–30 роки;
 - 40–50 роки.
4. Державність Західної України у 20–30-і роки. Входження Західної України та Північної Буковини до складу УРСР.
5. Україна після Другої світової війни. Еволюція державного апарату (1945–1985 рр.). Сталінізм та неосталінізм у державному та правовому будівництві. Посилення централізації управління та обмеження суверенітету республіки.
6. Друга кодифікація українського законодавства. Розвиток галузей права у 60–80-і роки. Судова система радянського часу.

Література: основна № 2-5, 7, 10, 12-14; допоміжна № 2, 5, 8, 19, 20, 22, 35, 45, 48, 49, 55, 60, 62, 64, 70, 76, 87, 103.

Тема 11. Формування Української незалежної держави

1. Український етнос – основа формування Української незалежної держави. Етимологія термінів «Русь», «Україна», «Малоросія».
2. Передумови демократизації в Україні у 80-і роки. Процес перебудови та зміни в суспільно-політичному житті. Декларація про державний суверенітет України 16 липня 1990 року, її роль та значення. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року та його ухвалення на референдумі 1 грудня 1991 року.
3. Становлення української національної державності (1991–1995 рр.). Закон України «Про правонаступництво України» (12 вересня 1991р.). Закон України «Про громадянство України» (8 жовтня 1991 р.). Проблеми формування й удосконалення інститутів влади й правової системи.
4. Нові функції незалежної української держави. Конституційний процес в Україні 1990–1996 рр. Конституція України 28 червня 1996 року, її значення. Конституційна реформа 2004 р. Зміни в державному ладі 2014–2021 рр.
5. Реформування правової системи України на початку ХХІ ст. Кодифікація законодавства та прийняття нових кодексів.

Література: основна № 1-3, 5, 6, 12- 15, 18; допоміжна № 1, 6, 20, 24, 46, 56, 66, 69, 84, 93-95, 102.

Завдання для самостійної роботи

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід’ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання теоретичних завдань самостійної роботи вам необхідно зробити відповідний конспект нижчезазначених питань. Кожне питання має бути ґрунтовно висвітлене в обсязі не менше двох сторінок рукописного тексту.

Теми завдань для самостійної роботи:

1. Особливості і характерні риси «військової демократії».
2. Складіть схему державного апарату античних полісів Північного Причорномор’я.
3. Назвіть причини аристократизації державного ладу в грецьких містах-державах Північного Причорномор’я.
4. Складіть схему державного апарату Боспорського царства.
5. Які причини зумовлювали нерозвиненість рабовласництва у східних слов’ян?
6. Охарактеризуйте роль християнства у становленні держави «Київська Русь».
7. Характерні риси і особливості укладання договорів за Руською Правдою.
8. Охарактеризуйте причини феодалної роздробленості. Чи є цей процес закономірним явищем у розвитку феодалних держав?

9. Чим пояснюється надзвичайна згуртованість і міць Галицько-Волинського боярства?

10. Особливості застосування магдебурзького права в межах Галицько-Волинських земель.

11. С чим пов'язується поява перших писаних законів на території України?

12. Коли та у які місяці проходило полуддя та чому? Коли і як проходила реалізація полуддя?

13. Як ви вважаєте які доручення київських князів виконували наймані дружини варягів?

14. Історики підраховали, що князь Святослав пройшов походами не менше 8000 – 8500 км. Іноді Святослава звинувачують у надмірній войовничості, безрозсудній дражливості, називаючи його

«авантюристом, ватажком жебрацької дружини». Які доводи можна привести у спростування цих звинувачень?

15. Київська Русь була величезною країною. Як впливало на розвиток держави величезність її території? Відповідь складіть у вигляді плану.

16. Чи є щось спільне між угодою 843 року, укладеною у місті Вердені, та рішеннями з'їзду руських князів у Любечі 1097 року?

17. Як Ви вважаєте, збільшення міст у Київській Русі – це причина феодальної роздробленості чи її наслідок? Можливо вона зовсім не пов'язана з роздробленістю? Свою відповідь обґрунтуйте.

18. Які зміни відбулися у соціально-політичному устрою українських земель у період з XIV по XVII ст.?

19. Зробіть порівняльну характеристику становища південно-руських земель під владою Литви та Польщі в цей період.

20. Як вплинули Кревська, Городельська та Люблінська унії на державно-правовий статус українських земель? Охарактеризуйте ці державні документи.

21. Порівняйте вищі органи влади та управління у Литовському князівстві та Речі Посполитій.

22. В чому полягали особливості в управлінні міст з магдебурзьким правом?

23. Охарактеризуйте основні риси цивільного та кримінального права.

24. Назвіть органи влади та управління в Литовському князівстві та Речі Посполитій та їх функції.

25. Охарактеризуйте злочини за польсько-литовським законодавством.

26. Охарактеризуйте злочини за польсько-литовським правом.

27. Розкрийте причини формування запорізького козацтва.

28. Охарактеризуйте військовий та територіальний устрій запорозьких козаків у Литовській державі та Речі Посполитій?

29. За якими принципами формувалось запорізьке козацтво? Назвіть його національний, соціальний та кількісний склад.

30. Які елементи державності просліджуються в системі управління

запорозьких козаків?

31. Охарактеризуйте Генеральну раду Війська запорізького. 32.Що являла собою полково-сотенна система управління?

33. Розкрийте систему судів у Війську запорізькому та за якими нормами тут чинилось правосуддя?

34. Назвіть основні риси судочинства Української держави періоду 1648-1654 рр.

35. Порівняйте давньоруське право, польсько-литовське право та право запорізьких козаків.

36. Дайте характеристику Конституції Пилипа Орлика.

37. Складіть схему адміністративно-територіального устрою українських земель після 1835 р.

38. Як на вашу думку позначився на подальшому соціально-політичному розвитку України указ 1835 р. «О Малороссийских чинах дающих право на действительное или потомственное дворянство»?

39. Проаналізуйте процес еволюції соціального складу міського населення України у першій половині ХІХ ст.

40. Складіть схему апарата управління Російської імперії.

41. Які основні кодифікації українського права були створені у першій половині ХІХ ст.

42. Охарактеризуйте причини, наслідки і сутність поліцейської реформи 60-х років ХІХ ст.

43. Чому судова реформа 1864 року була визнана однією з найпоспідовніших буржуазних реформ?

44. Охарактеризуйте прогресивність створення та діяльності органів земського самоврядування.

45. Причини виникнення і характеристика фабричного законодавства.

46. Які три центри влади склалися в Україні після Лютневої революції в Російській імперії?

47. Складіть схему: «Державний апарат та форма правління УНР».

48. Складіть схему: «Державний апарат Української держави П. Скоропадського».

49. Закон про українське громадянство П. Скоропадського від 3 липня 1918 року автоматично поширював громадянські права на всіх, хто по цей момент мешкав на території України. Обов'язковою умовою було прийняття присяги на вірність Українській Державі. Чи вважаєте ви такий закон виявом демократизму гетьманської влади? Обґрунтуйте відповідь.

50. Історик О.Субтельний так оцінює перспективу завоювання незалежності ЗУНР: «Якщо враховувати історичні умови, невдача західних українців у досягненні своїх цілей не була чимось несподіваним». Про які історичні умови йдеться? Чи згодні ви з таким твердженням історика? Чому?

51. Складіть схему «Найвищі органи державної влади й управління УСРР» за Конституцією СРСР 1924 р.

52. Порівнюючи структуру Конституції 1937 р. з Конституцією України 1996 р. доведіть, що вона була побудована у такий спосіб, що сама її структура абсолютизувала державу.

53. Пригадайте з курсу «Теорія держави та права» поняття правової держави й громадянського суспільства. Яким чином відсутність правової держави в СРСР вплинула на ситуацію в 1941 р.? Яким чином дійсно повинна обмежуватися демократія в державі, яка перебуває в стані війни ?

54. Складіть розгорнутий план відповіді на питання «Німецький окупаційний режим: час, система і методи управління».

55. Складіть тези на тему «Радянське підпілля й партизанський рух у роки війни».

56. Складіть тези на тему: «Реформа державного апарату в 80-ті роки ХХ ст.».

57. Порівняйте цивільно-правові відносини за часів радянської влади та в період незалежності України. В чому, на Ваш погляд існують принципові відмінності.

58. Намалюйте схему «Громадянське суспільство в Україні», визначив кожний елемент.

59. Складіть історичний ланцюжок на тему «Еволюція форм правління в Українських землях: від античних держав до сучасної держави».

60. Складіть розвернутий план до теми: «Еволюція права в українських землях: від звичайного до сучасного».

Індивідуальні завдання

Видами індивідуальних науково (навчально)-дослідницьких завдань є:

- виступ на наукових конференціях;
- участь у інтернет-конференціях;
- участь у Всеукраїнських та регіональних олімпіадах;
- реферат з теми (розділу) або вузької проблематики;
- розв'язування та складання практичних, ситуативних задач різного рівня з теми, розділу або курсу;
- розроблення тестових завдань;
- підготовка комп'ютерних презентацій по окремих темах;
- написання есе, творчих завдань тощо.

Література: основна № 2-4, 6, 8, 12-14; допоміжна № 1, 20, 21, 26, 44, 51, 55, 75, 93, 100.

Порядок оцінювання

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в Таблиці 1.

Таблиця 1

№	Назва теми	Всього балів	Форма заняття та	
			Семінарські заняття	Практичні заняття
Розділ 1. Виникнення державності на території України та еволюція державно-правових інститутів за часи середньовіччя та раннього модерну				
1.	Вступ до предмету. Право в додержавний період	3	3	-
2.	Утворення перших держав у Північному Причорномор'ї	3	3	-
3.	Державний устрій і право Київської Русі	6	6	-
4.	Державно-правовий устрій в період феодальної роздробленості	3	3	-
5.	Соціально-політичний устрій і право українських земель під владою Литви та Польщі.	3	3	-
Розділ 2. Створення української козацької держави, основні етапи інкорпораційної політики російського царизму та період бездержавності та національно-визвольні змагання початку ХХ ст.				
6.	Козацтво і проблема національної державності	6	6	-
7.	Правове становище України в другій половині XVII-XVIII ст.	3	3	-
8.	Соціально-політичний устрій і право України в XIX ст.	6	6	-
9.	Українська державність і право на початку ХХ ст.	3	3	-
Розділ 3. Радянська Україна та державно-правові реалії періоду незалежності				
10.	Радянська державність в Україні	3	3	-

11.	Формування Української незалежної держави	3	3	-
Разом		42	42	-
Виконання завдань для самостійної та індивідуальної роботи		18		
екзамен		40		
Всього		100 балів		

Поточна оцінка знань студентів (курсантів) денної форми навчання під час семінарських занять здійснюється за трьохбальною системою (від «3» до «0» балів):

- найвищий бал – «3» може отримати студент (курсант), який бездоганно виконав завдання або практичні вправи, який демонструє спроможність самостійно мислити, поєднуючи високий рівень володіння теоретичним матеріалом з умінням розв'язувати практичні завдання, переконливо аргументувати свою позицію, адекватно використовуючи понятійно-категоріальний апарат певної дисципліни; аналізувати й оцінювати різноманітні явища і факти, встановлюючи логічний зв'язок між ними та виявляючи об'єктивні закономірності; знаходити джерела необхідної інформації й використовувати отримані відомості відповідно до мети та завдань власної пізнавальної діяльності, використовувати набуті знання та вміння в нетипових ситуаціях;

- бал «2,5» виставляється за вміння самостійно відтворювати знання з елементами їх перетворення; застосування їх у видозмінених, але близькій до типової ситуації, потребує при цьому допомоги викладача; давати свою власну інтерпретацію матеріалу (пояснювати, коротко викладати); уміти встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; здійснювати перенесення дій; за виконання практичних завдань або вправ з незначною кількістю помилок;

- бал «2» виставляється за вміння самостійно відтворювати інформацію та застосовувати її в типових ситуаціях, виявляючи при цьому невпевненість у своїх діях; встановлювати зв'язки нових знань з раніше засвоєними; проводити порівняння, робити висновки (за допомогою викладача); виконувати в цілому правильно, хоча й зі значною кількістю помилок, практичні завдання та вправи;

- бал «1» виставляється за вміння самостійно відтворити інформацію (хоча і з допомогою раніше законспектованого матеріалу) робити висновок (за допомогою викладача); прийти до правильної відповіді, хоча й зі значною кількістю помилок, практичні завдання та вправи (за допомогою викладача чи інших осіб);

- бал «0» виставляється за незадовільний рівень знань та умінь, а також за невідповідність до заняття.

З метою точнішого визначення ступеня готовності студента (курсанта) до

навчальної роботи або його безпосередньої участі в цій роботі можуть використовуватися диференційовані бали («+0,5»; «+1,5»).

Увесь комплекс самостійної та індивідуальної роботи може бути оцінений максимум в 18 балів. Наукова публікація або підготовка конкурсної наукової роботи з проблематики навчального курсу – до 18 балів. Доповідь на науково-практичну конференцію, круглий стіл, засідання наукового гуртка кафедри – 12-16 балів. Розробка сценарію ділової гри на семінарське заняття – 10-14 балів. Мультимедійні презентації – 0-12 балів. розроблення тестових завдань – 0-10. Анотація статей, які включені до наукових періодичних видань або збірки наукових робіт – 0-8 балів. Складення таблиці, розробка схеми або інших наочних навчальних матеріалів за проблематикою дисципліни 0-8 балів. Есе – 0-8 балів. Підготовка кросвордів за тематикою дисципліни – 0-8 балів.

Підсумковий контроль з дисципліни відбувається у вигляді усного екзамену на якому ви можете отримати до 40 балів в залежності від повноти та обґрунтованості ваших відповідей. У кожному екзаменаційному білеті зазначено три питання. Якщо під час проходження курсу ви набрали 60 балів то маєте право не здавати екзамен вдовольнившись підсумковою оцінкою відповідно до кількості набраних балів. Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в Таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Перелік питань до екзамену

1. Предмет та методологія навчальної дисципліни «Історія держави та права України».
2. Джерела та періодизація курсу «Історії держави та права України».
3. Періодизація додержавного періоду. Основні соціально-економічні передумови виникнення державності.
4. Община та перші соціальні норми.
5. Становлення звичаєвого права.
6. Неолітична революція як передумова формування державності.

7. Скіфське царство: державний устрій, соціальна структура, форма правління.
8. Основні риси скіфського права.
9. Причини грецької колонізації Північного Причорномор'я. Типи колоній.
10. Державний і правовий устрій античних полісів Північного Причорномор'я.
11. Боспорське царство: особливості державного і правового устрою.
12. Порівняльна характеристика права в античних полісах, Боспорському царстві та Скіфській державі.
13. Велике переселення народів та його роль у формуванні державності у східних слов'ян. Утворення Київської Русі.
14. Державний апарат та державний устрій Київської Русі. Особливості системи сюзеренітету-васалітету.
15. Правове положення різних категорій населення Київської Русі.
16. Податки і система мір як елементи державності Київської Русі.
17. Джерела права та досвід кодифікації Давньоруської держави. Руська Правда.
18. Особливості, основні риси та види давньоруського права.
19. Злочини та покарання. Суд та процес у Київській Русі.
20. Зміни в державному, соціальному та правовому устрої Русі в період феодальної роздробленості. Поліцентрична система управління.
21. Особливості державного і соціального устрою Галицько-Волинського князівства у добу феодальної роздробленості.
22. Південноруські землі та золотоординське іго. Державність та військова організація Орди. Ярлик на княжіння.
23. Етимологія термінів «Русь», «Україна», «Малоросія».
24. Об'єднання південно-західних земель під владою Литовського князівства.
25. Вплив Кревської унії, Городельського акта і Люблінської унії на державно-правовий статус українських земель.
26. Державний лад українських земель у складі Литви і Польщі. Вищі і місцеві органи влади та управління. Магдебурзьке право в українських містах.
27. Соціально-правове становище різних категорій населення у складі Литви і Польщі.
28. Становий поділ суспільства. Законодавче закріпачення селян.
29. Берестейська унія і її вплив на соціально-політичні процеси.
30. Джерела права і досвід кодифікації в українських землях у складі Литви і Польщі.
31. Основні риси права в українських землях у складі Литви і Польщі.
32. Суд і процес в українських землях у складі Литви і Польщі.
33. Причини формування й основні етапи розвитку запорізького козацтва. Роль козацтва в становленні української державності.
34. Військовий та територіальний устрій запорізьких козаків. Принципи формування війська. Національний, соціальний та численний склад.
35. Система управління запорізьких козаків. Автономія та елементи державності.

36. Джерела та головні риси козацького права. Злочини та покарання в Запорізькій Січі. Судові органи та їх функції.
37. Порівняльна характеристика давньоруського, польсько-литовського права та права запорізьких козаків.
38. Причини, рухові сили та підсумки народно-визвольної війни 1648-1654 рр.
39. Зборівський мирний договір 1649 р. Білоцерківський договір 1651 р. Ставлення до війни різних соціальних верств.
40. Правове оформлення переходу України під протекторат російського царя. Березневі статті 1654 року.
41. Зміна державного устрою в середині XVII ст. Органи влади в центрі і на місцях.
42. Полково-сотенна система. Еволюція автономії (друга пол. XVII-XVIII ст.).
43. Зміни в структурі українського суспільства після визвольної війни 1648-1654 рр.
44. Адміністративно-територіальний поділ українських земель після визвольної війни 1648-1654 рр. Андрусівський договір 1667 р. Бахчисарайський договір 1681 р.
45. Конституція Пилипа Орлика: проєкт і реальність.
46. Джерела і кодифікація права в українських землях у другій половині XVII-XVIII ст. Характеристика основних галузей права.
47. Соціально-політичний і правовий устрій західноукраїнських земель у складі декількох держав з різним юридичним статусом (XVII-XIX ст.).
48. Адміністративно-територіальний поділ українських земель у складі Російської імперії XIX ст. Державний апарат: вищі, центральні та місцеві органи влади. Інститут губернаторства.
49. Становий поділ суспільства. Поява нових категорій населення. Зміни у соціальній структурі після скасування кріпосного права.
50. Процес реформування в Російській імперії XIX століття і його вплив на українські землі: селянська, військова і судова реформи. Формування елементів буржуазного суспільства.
51. Структура державної влади і органів управління в українських землях у складі Російської імперії (XIX- поч. XX ст.).
52. Земська і міська реформи XIX ст.
53. Формування і розвиток апарату загальної поліції. Поліцейська реформа 1862 р. Виникнення нових поліцейських підрозділів наприкінці XIX ст.
54. Формування апарату політичної поліції – жандармерії. Жандармська реформа 1867 р. Політичний розшук.
55. Джерела і кодифікація права в українських землях у XIX - початку XX ст.
56. Основні риси права у XIX ст., формування елементів буржуазного права.
57. Порівняльна характеристика державно-правового розвитку українських земель і статусу українського населення у складі Російської та Австро-Угорської імперій на початку XIX ст.

58. Україна в умовах тривладдя та множинного суверенітету після занепаду Російської імперії. Зміни державності.
59. Українська Народна Республіка доби Центральної Ради. Державне будівництво і Брест-Литовський мирний договір.
60. Німецько-австрійський режим. Українська держава гетьмана П. Скоропадського.
61. Соціальний бандитизм і отаманія на периферії України. Селяни-інсургенти (червоні, зелені, чорні). Махновщина.
62. Українська Народна Республіка доби Директорії.
63. Причини поразки національної державності і перемоги радянської влади (1917-1920 рр.).
64. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Організація та структура державного апарату.
65. Проголошення об'єднання УНР і ЗУНР (22 січня 1919 р.) у єдину соборну державу. Причини краху.
66. Утворення СРСР. Перебудова адміністративно територіального устрою і державного апарату.
67. Еволюція державності в Україні у 1920-1940 рр.
68. Державність Західної України в 20-30-ті роки. Приєднання західноукраїнських земель до УРСР.
69. Німецький окупаційний режим: час, мета, система і методи управління. Рух опору.
70. Репресивний апарат радянської держави. Тоталітарні деформації радянського ладу в Україні.
71. Україна після Другої світової війни. Сталінізм та неосталінізм у державно-правовому будівництві.
72. Командно-адміністративна система державного управління періоду «застою» (середина 1960-1980 рр.).
73. Еволюція державного апарату (1945-1985 рр.).
74. Еволюція системи радянського права в Україні. Судова система. Реабілітація жертв політичних репресій.
75. Передумови демократизації в Україні у 80-роки ХХ ст. Процес перебудови та змін у суспільно-політичному житті.
76. Проголошення і законодавче оформлення незалежності України.
77. Український етнос – основа формування Української незалежної держави.
78. Українська незалежна держава 1991–2021 років: досягнення та проблеми розвитку нових інститутів влади.
79. Конституція України. Конституційна реформа. Конституційний процес сьогодення.
80. Українська незалежна держава 1991–2021 років: досягнення та проблеми реформування правової системи. Основні риси сучасного права.
81. Українська незалежна держава 1991–2021 років: досягнення та проблеми реформування судової системи.
82. Українська незалежна держава 1991–2021 років: досягнення та проблеми формування в Україні громадянського суспільства як прояву недержавної самоорганізації населення.

83. Державна символіка в Україні.
84. Становлення територіальної цілісності України: від договорів з Візантією (X століття) до приєднання Закарпаття і Криму (XX століття). Сучасний адміністративно-територіальний устрій України.
85. Розвиток правоохоронних органів України на сучасному етапі.
86. Крим: еволюція форм державності і права.
87. Еволюція форм державного устрою в Українських землях: досвід трьох тисячоріч.
88. Еволюція форм правління в українських землях: від античних держав до сучасної держави.
89. Становлення правової та соціальної держави в Україні.
90. Еволюція права в українських землях: від звичайного до сучасного.

Політика академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- складати всі проміжні та фінальні завдання самостійно без допомоги сторонніх осіб;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
- не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити ваші результати чи погіршити/покращити результати інших курсантів, студентів;
- не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань курсантів, студентів.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна:

1. Акт проголошення незалежності України: прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 502.
2. Аракелян М. Р., Єфремова Н. В. Історія держави і права України: навч.-метод. посіб. / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Фенікс, 2011. 290 с.
3. Бойко І. Й., Кобилецький М. М., Ясінська Л. Е. Історія держави і права України: практикум для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. України / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Дрогобич: Коло, 2011. 331 с.
4. Бойко І. Й., Тищик Б. Й. Історія держави і права України. Академічний курс. Київ: Ін Юре, 2015. 807 с.
5. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 1 : Історія держави і права України / редкол.: В. Д. Гончаренко (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 848 с.
6. Гавриленко О. А., Логвиненко І. А., Новікова Л. В. Історія держави і права України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів України. Харків: ХНУ

імені В. Н. Каразіна, 2015. 347 с.

7. Декларація про державний суверенітет України: прийнята Верховною Радою України 16 липня 1990. *Нове законодавство України*. Київ, 1992. Вип. 1. С. 3–8.

8. Єрмолаєв В. М. Історія держави і права України : підручник. Харків : Право, 2021. 472 с.

9. Єфремова Н. В. Історія держави і права України: навч.-метод. посіб. / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса: Фенікс, 2012. 386 с.

10. Іванов В. М. Історія держави і права України: підручник. Київ: КУП НАНУ, 2013. 892 с.

11. Історія держави і права України : підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін. ; за ред. В. Д. Гончаренка. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Харків : Право, 2019. 552 с.

12. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show> (дата звернення: 20.08.2021).

13. Орленко В. І., Орленко В. В. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. 487 с.

14. Орленко В. І., Орленко В. В. Історія держави і права України: посіб. для підготовки до іспитів. Вид. 4-те, стер. Київ: Паливода А. В., 2011. 162 с.

15. Палєєва Ю. С. Історія держави і права України : зб. завдань для самост. Дніпропетров. ун-т економіки та права ім. Альфреда Нобеля. Дніпропетровськ : ДУЕП ім. А. Нобеля, 2011. 101 с.

16. Терлюк І. Я. Історія держави і права України : навч. посіб. М-во внутр. справ України, Львів. держ. ун-т внутр. справ. Київ : Атіка, 2011. 943 с.

17. Трофанчук Г. І. Історія держави та права України: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.

18. Шигаль Д. А. Історія держави і права України : посіб. для підгот. до іспиту. Харків : Право, 2018. 252 с.

19. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків: у 3-х т. Київ: Наукова думка, 1990.

Допоміжна:

1. Алексієвець Л. Трансформація відносин України та НАТО в 1991–2019 рр.: історичний аспект. *Український історичний журнал*. 2020. Число 1. С. 126–142.

2. Антоненко М. І. Правові аспекти прикордонного співробітництва України у 40–80 рр. ХХ ст. *Юридична Україна*. 2006. № 9. С. 8–12.

3. Бабін Б. В. Особливості визначення правого статусу корінних народів Криму. *Вісник Одеського університету внутрішніх справ*. 2002. № 1. С. 193–188.

4. Бовгиря А. М. Самозванство в Україні XVII–XVIII ст. *Український історичний журнал*. 2015. № 6. С. 58–68.

5. Бойчук А. Юридична відповідальність за правопорушення проти довкілля в перші роки радянської влади в Україні. *Юридична Україна*. 2016. №

11–12. С. 96–101.

6. Бондаренко А. Сучасні міграційні процеси в контексті взаємодії правової держави і громадянського суспільства. *Юридична Україна*. 2016. № 5–6. С. 23-28.

7. Братасюк В.М. Вплив магдебурзького права на формування людини як суб'єкта права в Україні XIV – початку XIX ст. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 5. С. 473-477.

8. Булгакова О. В. Горбачовська “перебудова”: український контекст (до 30-річчя проголошення курсу. *Український історичний журнал*. 2015. № 3. С. 233-234.

9. Васецький В. Ю. Розвиток правових інституцій України як наслідок історичних подій. *Альманах права*. 2020. Випуск 11. С. 102-106.

10. Ващук Д. П. Становлення та розвиток правової системи Великого князівства Литовського у другій половині XV – першій третині XVI ст.: на прикладі Київщини й Волині. *Український історичний журнал*. 2015. № 2 (521). С. 99-112.

11. Ващук Д. П. Формування правової культури Великого князівства Литовського у другій половині XV – першій третині XVI ст.. *Український історичний журнал*. 2014. № 1 (514). С. 59-72.

12. Верстюк В. Союз Пiлсудського – Петлюри в історії боротьби за українську державність. *Український історичний журнал*. 2020. Число 2. С. 4-21.

13. Власенко С. Конституція Української Народної Республіки 1918 р. як основний закон європейського зразка. *Право України*. 2017. № 11. С. 78–86.

14. Водотика Т. Почесне громадянство міст підросійської України у другій половині XIX ст.: стратегії вдячності та лояльності. *Український історичний журнал*. 2019. № 6. С. 58.

15. Вронська Т. В., Лисенко О. Є., Шандра В. С. Режими воєнного та надзвичайного стану на українських землях у другій половині XIX – на початку XX ст.: ретроспективний аналіз російського імперського законодавства. *Український історичний журнал*. 2017. № 5. С. 40-54.

16. Гавриленко О. А. Основні риси права скіфських ранньодержавних утворень. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 1. С. 17-22.

17. Гай-Нижник П. П. Пошук державної моделі УНР: ідея та крах «трудового принципу» (грудень 1918 – липень 1919 рр.). *Український історичний журнал*. 2016. № 1. С. 79-97.

18. Галаган В. І., Яковенко М. О. Становлення і розвиток дізнання як форми досудового розслідування в Україні (XVIII–XIX століття). *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2020. Том 6. С. 28-37.

19. Галкіна, О. М. Кодифікація адміністративного права на початку 20-х років XX століття. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки (м. Харків, 14 трав. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. С. 60-64.

20. Гацуля, О. М. Державно управлінські реформи і конституційний процес в Україні. *Молодий вчений*. 2020. Випуск 3 (1). С. 34-38.
21. Геродот. Історії в дев'яти книгах. Київ: Наукова думка, 1999.
22. Говоруха Л.С. Державницька теорія місцевого самоврядування у правовій доктрині XIX-XXI ст.: дис. ... канд. іст. наук : 12.00.01/ Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2021. 226 с.
23. Головка О. М. Державний апарат і місцеве самоврядування на українських землях у складі Російської та Австро-Угорської імперій: історіографічно-правовий нарис. *Вісник Харківського національного університету імені ВН Каразіна. Серія «Право»*. 2020. Випуск 2(30). С. 11-20.
24. Головка О. М. Місцеве самоврядування в Україні: виміри законності. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 2000. № 11. С. 163–171.
25. Головка О. М. Право Київської Русі в дослідженнях вчених університетів на теренах України у XIX – на початку XX ст.: монографія. Харків: Константа, 2018. 472 с.
26. Гончаренко В. Д. Історія українського парламентаризму (до 100-річчя утворення Української Центральної Ради). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2(89). С. 214-241.
27. Гончаренко В. Законодавчі органи в Україні за часів Української революції 1917–1921 рр. *Право України*. 2017. № 3. С. 20-30.
28. Гончаренко В. Утворення Української Народної Республіки як важливий етап на шляху до незалежності України. *Право України*. 2017. № 11. С. 32-39.
29. Горобець В. М. Право вільної елекції полковника Війська Запорозького: козацькі традиції у випробуванні імперськими новаціями. *Український історичний журнал*. 2015. № 5 (524). С. 70-91.
30. Гоцуляк В. М. Українська державна ідея в політичній думці козацької доби. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Історія. Політологія*. 2018. Вип. 21. С. 129-135.
31. Гоцуляк Ю. В. Міфологія правового буття в античності: «Діке-справедливість». *Юридична Україна*. 2017. № 11–12. С. 4–13.
32. Гриськова Н.Р., Задорожнюк А.Б. Адміністративно-територіальні реформи російського самодержавства на правобережній Україні і утворення подільської губернії (кін. XVIII – поч. XIX ст.). *Wissenschaftliche Ergebnisse und Errungenschaften*. 2020. Band 4. С. 73-77.
33. Губський С. Історіографічні дослідження формування та діяльності Армії УНР доби Директорії на сучасному етапі. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Львів, 2019. Спецвип. С. 786-800.
34. Гуржій О. І. Проблема збереження територіальної цілісності Гетьманщини за царювання Петра І. *Український історичний журнал*. 2015. № 3. С. 73-87.
35. Демиденко В. О. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини в Україні на порозі XXI століття. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2001. № 1. С. 30-36.

36. Долматов І. В. Договірні грамоти як джерело для вивчення соціально-економічних стосунків, політичного устрою та права. *Наукові записки міжнародного гуманітарного університету*: збірник. Одеса: Видавничий дім, 2018. С. 19-22.
37. Заяць А. Є. Міста Волині у XVI – першій половині XVII ст.: джерела поповнення міського населення. *Український історичний журнал*. 2016. № 1 (526). С. 50-59.
38. Заяць А. Правове становище волинських міщан у XVI – першій половині XVII ст. *Український історичний журнал*. 2019. № 1. С. 25-53.
39. Иванников И. Право как форма выражения силы. *Юридична Україна*. 2015. № 10–12. С. 12–16
40. Ілин Л М. Галицько-волинська держава: етимологія поняття, статус та ознаки. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*: Журнал. Серія Право. 2021. №11(23). С. 16-22.
41. Карпічков В. О. Вікові традиції на Русі. *International scientific and practical conference*. Wloclawek, Republic of Poland. February 26–27, 2021. С. 25-29.
42. Карпічков, В., Савіцька, В. Еволюція інституту князівської влади в Давньоруській державі (IX–XII ст.). *Юридичний вісник*. Випуск 3. 2020. С. 46-59.
43. Келембет С. Князь Федір (Федюшко) Любартович: володіння в коронній Русі та їх державно-правовий статус. *Український історичний журнал*. 2020. Число 4. С. 4-20.
44. Кицько П. М. Історична роль козацтва в державотворенні України. Полтава: Сімон, 2011. 120 с.
45. Кіндюк І., Золотарьова А. Кодифікація та моніторинг нормативно-правових актів, прийнятих в сфері охорони природи радянської та незалежної України. *Юридична Україна*. 2015. № 10–12. С. 17-23.
46. Клименко О. Свобода мирних зібрань в Україні: правові проблеми реалізації. *Юридична Україна*. 2016. № 1–2. С. 4-9.
47. Козубовський Г. А. Про грошовий обіг на галицько-волинських землях у першій половині XIV ст. *Український історичний журнал*. 2016. № 1 (526). С. 38-49.
48. Кононенко В. В. Конституційний процес в УРСР у добу кризи радянської системи (друга половина 1960-х – перша половина 1980-х рр.). *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2021. № 1. С. 8-12.
49. Кононенко, В. В. Конституційне будівництво в Україні на етапі утвердження комуністичного тоталітарного режиму (1919-1937 рр.). *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2021. Вип. 1 (93). С. 34-43.
50. Копик Ю. В. Злочини проти державної влади та порядку управління за законодавством Литовсько-Руської держави. *Морально-психологічні та правові засади управлінської діяльності в умовах європеїзації сучасної України*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 12 грудня 2019 р.). Житомир.: ЖІ МАУП, 2019. С. 50-55.

51. Копиленко О.Л. «Українська ідея» М. Грушевського: історія і сучасність. Київ: Либідь, 1991. 183 с.
52. Копиленко О., Кіндюк Б. Теоретичні засади використання кількісних показників у дослідженнях пам'яток права. *Юридична Україна*. 2016. № 8. С. 4-12.
53. Котляр М. Ф. З історії міського самоврядування на Русі. *Український історичний журнал*. 2016. № 1 (526). С. 4-20.
54. Котляр М.Ф. Початки Русі. Довкола 862 року. *Український історичний журнал*. 2012. № 2. С. 28-42.
55. Кульчицький В.С. Історичне місце української радянської державності. Київ, 2002. 64 с.
56. Кульчицький С. В. Суспільно-політичне й соціально-економічне становище України в 2010 – першій половині 2015 рр. *Український історичний журнал*. 2015. № 3. С. 154-175.
57. Кушко І.С. Правовий статус державної народної ради, Української Народної Республіки доби Директорії. *International scientific journal «Grail of Science»*. (June, 2021). № 5. С. 56-59.
58. Левчук І. Причини та передумови проведення реформи пенітенціарної системи у Російській імперії у другій половині XIX століття. *Юридична Україна*. 2015. № 10. С. 31-34.
59. Левчук Ю. Київська судова палата: місце в судовій системі Російської імперії. *Юридична Україна*. 2015. № 10. С. 35-49.
60. Лисенко О. Є. Важкий шлях до миру: українське суспільство та влада у середині 1940 – на початку 1950-х рр. *Український історичний журнал*. 2015. № 5. С. 19-42.
61. Мацькевич М. Рецепт австрійської державно-правової культури в Галичині в 1771-1918 рр. *Право України*. 2007. № 6. С. 134-138.
62. Медвідь А.Б. Закріплення прав людини та основоположних свобод у Конституції УРСР 1978 року. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Випуск 44. Том 1. С. 55-58.
63. Мина, Ж. В. Формування, склад і стратегічне становище збройних сил Директорії УНР у період із листопада 1918 р. до початку грудня 1918 р. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2021. Том 32 (71) № 1. С. 40-45.
64. Міронова І., Черничко Л. Формування та діяльність «смерш» у 1943-1946рр. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2020. Випуск 2. С. 21-26.
65. Місостов Т.Ю. Роль органів земського самоврядування губерній лівобережної України в організації місцевих краєзнавчих центрів та розгортанні досліджень з локальної історії в кінці XIX – на початку XX ст. *Збірник наукових праць «Історія та географія»* / Харк. нац. пед. університет імені Г. С. Сковороди. Харків, 2019. Випуск 56. С. 16-21.
66. Наливайко О. І., Штундер В. Є. Розвиток конституційного процесу в Україні: реалії та перспективи. *Journal «ScienceRise:Juridical Science»*. 2021. № 2(16). С. 18-21.

67. Нелін О. Національна конституційна юстиція: тенденції та закономірності розвитку. *Юридична Україна*. 2015. № 7–8. С. 11–16.
68. Ніколайчук Д. О. Київське губернське правління: організація діяльності (кінець XVIII – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. 2017. № 5. С. 24-39.
69. Пекарчук В. М. Досвід трансформації законодавчо-виконавчих інституцій в українському соціумі (90-і рр. XX ст. – 2005 р.). *Історичні записки: збірник наукових праць*. 2007. Вип. 13. С. 161-170.
70. Пекарчук В. М. Стан наукової розробки проблеми становлення законодавчо-розпорядчих інституцій України (90-і роки XX – початок XXI століття). *Історичні записки: збірник наукових праць*. Вип. 33. Львів, 2012. С. 65-73.
71. Петришин О. Соціально-юридична природа права. *Право України*. 2012. № 1–2. С. 15-29.
72. Піскіжова В. В. До питання історії грецької імміграції на українські терени. *Multidisciplinary academic research and innovation*. Випуск 27. 2021. С. 188-191.
73. Попелюшко В. О. Люди, видики, мужі, послухи у древньому судовому процесі України. *Часопис Національного університету "Острозька академія"*. Серія "Право". 2020. №1(21). С. 3-20.
74. Посунько О. Катеринославський совісний суд (1784–1855 рр.): етапи та особливості діяльності. *Український історичний журнал*. 2020. Число 6. С. 57-68.
75. Рабінович П. Загальна теорія права та держави: стан, тенденції. *Право України*. 2012. № 4. 374 с.
76. Радянські органи державної безпеки в Україні в період панування тоталітарного режиму (1929-1953 рр.): історико-правове дослідження: дис. ... д-ра іст. наук : 12.00.01/ Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро. 2021. 476 с.
77. Резніков А. В. Магдебурзьке право: українські варіації на тему європейських традицій (історико-правовий нарис). Львів, 2007. 137 с.
78. Ричка В. З історії міського (само)управління Київської Русі. *Український історичний журнал*. 2021. № 2. С. 4-18.
79. Романюк Я., Іванченко І. Іменем України: становлення судової влади у період Української революції 1917–1921 рр. *Право України*. 2017. № 3. С. 46-61.
80. Ромінський Є. В. Пам'ятки права Давньої Русі княжої доби: загальна характеристика. *Правова держава*. 2017. Випуск 28. С. 36-47.
81. Рязанов М. Про слов'янську юридичну термінологію та її використання у сучасному українському праві. *Право України*. 2013. № 2. С. 401-406.
82. Сенишин, Н. В. Форми територіальної організації публічної влади часів козацької держави. *Науковий вісник: Державне управління*. Випуск 2(4). 2020. С. 310-326.

83. Сільченко, Д. Ю. Конституція 3 травня 1791 року Речі Посполитої: її положення та наслідки. *Музейна справа на Житомирщині: історія та сучасність. Науковий збірник «Велика Волинь»: матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції (Житомир, 8-9 жовтня 2020 р.)*. 2020. С. 419-424.
84. Скрипнюк О. Політичні та організаційні фактори в системі гарантій принципу народного суверенітету в Україні. *Юридична Україна*. 2015. № 7-8. С. 22-28.
85. Скрипнюк О. Українська революція 1917–1921 рр.: актуальні наукознавчі аспекти дослідження. *Право України*. 2017. № 5. С. 177-186.
86. Смолій В. Революції у цивілізації раннього модерну: паралелі українського та світового досвіду. *Український історичний журнал*. 2021. Число 1. С. 4-26.
87. Сокирська В. Економічне районування УСРР 1920-х рр. як засіб уніфікації "народногосподарського" простору. *Український історичний журнал*. 2020. Число 2. С. 107-120.
88. Степанков В. В. Становлення політичної еліти Гетьманщини в період революції XVII ст.: особливості, суперечності, деструктивні процеси. *Український історичний журнал*. 2016. № 6. С. 87-112.
89. Стешенко Н. Л., Стешенко О. В., Дьякова О. В. трансформації державного устрою Гетьманщини у другій половині XVII ст. *Богдан Хмельницький: історична постать у контексті процесів українського державотворення: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 425-й річниці від дня народження гетьмана*. Харків ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. С. 159-168.
90. Татарова Т.О. Фіскальний контроль на українських землях за часів Київської Русі та Галицько-Волинського князівства. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. Том 31 (70) ч. 1 № 2. С. 31-35.
91. Терлюк І. А. Особливості реалізації ідеї національної державності в козацькій Україні другої половини XVII ст. (геополітичний контекст). *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Юридичні науки. 2017. Вип. 5. С. 50-55.
92. Тищик Б. Розвиток права у Західноукраїнській Народній Республіці (1918-1919 роки). *Право України*. 2020. Випуск 1. С. 197-211.
93. Трансформація правової ідеології у контексті сучасних викликів / За заг. ред. Н. М. Оніщенко. Вінниця : ТОВ «Нілвн-ЛТД», 2016. 472 с.
94. Хахула Л. І. Державотворчі та національно-демократичні процеси в Україні 1991-2014 рр.: польський суспільно-політичний дискурс. *Український історичний журнал*. 2015. № 1. С. 92-107.
95. Хотинська-Нор О. Перебіг судової реформи з прийняттям Конституції України: історико-правовий аналіз. *Юридична Україна*. 2015. № 12. С. 40-47.
96. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917–1920 рр. Відень, 1921. Т. III. 133 с.
97. Чухліб Т. В. Секрети українського полівасалітету. Хмельницький – Дорошенко – Мазепа. Київ: Києво-Могилян. акад., 2011. 327 с.

98. Шандра В. Дворянство "українських губерній" Російської імперії у земському самоврядуванні (1860-ті рр. – початок ХХ ст.). *Український історичний журнал*. 2020. № 4. С. 46-60.

99. Шевченко А. Є. Вплив традицій права на правоутворення у Київській Русі. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матер. ХХІ Всеукраїнської наук.-практ. конф., 01 листопада 2019 р. / Нац. юридичний ун-т ім. Ярослава Мудрого, Асоціація випускників нац. юридичного ун-ту ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. С. 9-10.

100. Шевченко А. Є. Становлення та розвиток князівської влади в Київській Русі в ІХ – на початку ХІІ ст. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2020. 468 с.

101. Шевчук А. Судове врегулювання поземельних відносин у Правобережній Україні (1797-1840 рр.). *Український історичний журнал*. 2020. № 4. С. 29-45.

102. Яковлев А. Соціальна держава і проблеми її конституційного вдосконалення в умовах сучасного розвитку України. *Юридична Україна*. 2016. № 6. С. 15-22.

103. Яценко І. Два підходи до поділу влади у представників української еміграції після Другої світової війни. *Юридична Україна*. 2016. № 4. С. 4-8.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Державна науково-технічна бібліотека України. URL: <http://www.gutb-u-t/org/>.

2. Інститут історії України: <http://resource.history.org.ua>

3. Інформаційний центр Міністерства юстиції України. URL: <http://www.informjust.kiev.ua>.

4. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: www.nbuv.gov.ua.

5. Національна парламентська бібліотека. URL: <http://www.uplu.kiev.ua/>.

6. Одеська державна наукова бібліотека ім. М. Горького. URL: <http://www.ognb.odessa.ua>.

7. Право України. URL: <http://pravoua.com.ua/ua/index.php?linkmy=golovna>.

8. Український юридичний портал. URL: <http://www.zakoni.com.ua>.

9. Український юрист. URL: <http://ukrjurist.com>.

10. Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка. URL: <http://korolenko/kharkov>.